

СНЕЖАНА Ј. МИЛОЈЕВИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕВАНЂЕЉЕ У ДОМЕНТИЈАНОВОМ ЖИВОТУ СВЕТОГА САВЕ²

САЖЕТАК. Циљ овог рада је истраживање присуства и функције јеванђеља у структури житијног лика Саве Немањића, а у обзир смо узели четири канонска јеванђеља (по Матеју, Марку, Луки и Јовану). Пратећи текст житија, цитате из јеванђеља, алузије на опис живота Исуса Христа, као и сам средњовековни клише приповедања о светом, истакли смо неколико елемената, кључних за конструкцију Савиног житијног карактера: живот Светог као испуњавање пророкованог, снагу чуда у хришћанском учењу, и апологетску мисију Светога Саве уз акцендовање молитве и љубави као базичних елемената сагласја између Бога и човека. Ово Доментијаново житије, сходно поетици епохе из које потиче, обилује цитатима из Светог писма, а опис живота Исуса Христа као узора и повода монаху и писцу, Савином ученику Доментијану, јесте основни архитект који је инкорпорирао у градњу једне од најзначајнијих личности српске историје и духовности, сходно томе и једне од најважнијих ликовних старе српске књижевности – Растка Немањића. Доментијан је овим својим житијем, не само одабраним цитатима, већ и избором прича (као што и сам Исус Христос „говори у причама”), и јасним истицањем кључних закона вере, уобличио лик светитеља посвећеног не само сопственом духовном узрастању већ и раду на приближавању свог народа правој вери.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Свети Сава, јеванђеље, молитва, љубав, апологетика, континуитет.

---

¹ milojevic.snezana@yahoo.com

² Рад је примљен 19. марта 2015, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. јула 2015.

УВОД

У епоси српског средњег века сусрећемо се са житијним приповедањем у коме се сваки сегмент живота житијног јунака, у типичној перцепцији савременог човека – сфера профаног, објашњава као манифестација светог. Такво поетичко опредељење иманентно је верујућем човеку који тежи духовном сазнању религиозне природе. Наумов нас подсећа да су готово сви наши стари писци били духовна лица са високим црквеним звањем и

„скоро сви се интуитивно слажемо да су у већини случајева текстови били цитирани напамет и да су аутори памтили тај облик који су изговарали, односно слушали за време богослужења” (Наумов, 2009, стр. 27).

Деретић у својим *Епиграмама* (2000) као темељ средњовековне српске културе истиче Псалтир и Јеванђеље, усаглашавајући свој став са Богдановићевим:

„Они се читају и слушају најчешће такорећи свакодневно, а у неким случајевима (у манастирима) свакочасовно. Текстови Светог писма уче се напамет и сопствена миса обликује се библијском фразом” (Богдановић, 1997, стр. 19–20).

У вези са цитирањем *Свeйшoг писмa* Станоје Станојевић и Душан Глумац утврдили су да највећи број цитата потиче из Давидових псалама (Станојевић и Глумац, 1932, стр. 15) – својеврсне синтезе читавог Светог писма које су монаси махом знали и цитирали напамет:

„Псалтир се својим стиховима, фигурама и својим расположењима уградио у стару српску књижевност као њен главни пробраз и најомиљенији узор” (Богдановић, 1980, стр. 130).

У текстовима старе српске књижевности иницијално су препозната два основна начина коришћења навода из Светог писма – онај који је назначен и онај који није, овај први је одређен савременим термином цитат, док је указивање на овај други начин садејства новог (средњовековног) текста са изворним – библијским, недовољно прецизиран. Проблематизујући ову терминолошку дилему, Маринковићева сматра неприкладим Башићеву употребу термина *месџо*, као и Станојевићеву поделу на цитате и изразе; а стратегију, произашлу из Станојевићеве сарадње с Глумцем, која резултира именовањем неназначених навода као *фразеолоџије без намерног цитирања шексиа*, сматра неадекватном.

Маринковићева покушава и да одгонетне узроке ауторове потребе за навођења библијских мисли, идеја и ставова и ту проналази три разлога „три начина употребе” овакве врсте текста – прво, као алиби за исправност онога што пише, и тада аутор обавезно наводи извор; друго – писац не наводи извор библијских мисли и уклапа их у свој ауторски текст јер нема потребу за допунским коментаром и мотивацијом, и трећи – аутор такође не наводи прецизно извор онога што „позајмљује”, инкорпорира га у јунаков исказ, чинећи га на тај начин веродостојнијим (Маринковић, 1997, стр. 8–9).

Будући да је аутор житија писао о најзнаменитим људима свога доба, те је фактографске податке требало осмислити у духу жанра – с циљем исказивања оног суштинског – светачког дела личности, а сходно средњовековном уверењу о еманацији Светог духа кроз особу коју Бог перципира као особу „по својој мери” и биографија такве личности има своју очекивану поступност и извесност сродну оној коју сусрећемо у животописима библијских јунака и самог Исуса Христа, сина Божијег. Тако опис живота одабраног јунака јесте испуњење њему унапред задатог пута – остварење Божије намере, а

„најпоузданији начин да се из мноштва информација које има о јунаку кога описује издвоје оне које су релевантне за изградњу његовог литерарног лика, јесте ослонац на Свето писмо” (Маринковић, 1979, стр. 11)³.

Упркос свим ојраничењима „стари српски писци [...] нису мање различити него писци новијих времена” (Кашанин, 1990, стр. 152). Као карактеристике Доментијановог стила наглашава се и документарност, а превасходно високи степен снажне симболизације којом се реални слој преводи у надреални: „Свети Сава у делу израста у лик-функцију. Његова осећања потчињена су космичким и божанским идеалима, а делање се одвија према Божјем промислу” (Јухас, 1997, стр. 51). Зато писац оваквог опредељења

³ „Збир навода које ће писац употребити јесте идејни основ његовог дела. То он има као своју концепцију пре него што почне да оформљује своје дело [...] Збир носећих навода је костур на коме се дело држи као целина. То је оно што је писац схватио о своме јунаку, оно што Доментијан назива 'уразумети'. Дакле, када писац за сваку епизоду из живота свог јунака нађе одговарајућу идеју изражену наводом из Светог писма, и када све те наводе, то јест идеје скупи у целину која се не раздија него уоквирује, стварајући слику јунака одређеног профила, писац може рећи да је уразумео јунаков живот” (Маринковић, 1979, стр. 11).

природно интензивно користи библијске садржаје и у сврху остваривања целокупне атмосфере дела и његових значења, а наративни стил је близак псаламској фрази.

Иако је број псалама инкорпорираних у најважније Доментијаново дело, *Живої Свеїоїа Саве*, заиста импресиван (цитира их двеста педест пута), тема овог рада јесте присуство и функција јеванђелских прича у структури житијног лика Саве Немањића, а у обзир смо узели четири канонска јеванђеља (по Матеју, Марку, Луки и Јовану).

ИСПУЊАВАЊЕ ПРОРОКОВАНОГ

„Јер не ѿражим вољу своју, већ вољу оца који ме ѿслао” (Јн 5, 30).

Житијни јунак Свети Сава, измољен од Бога уз завет о родитељском целибату, рођен је с јасном мисијом изреченом у родитељској молитви упућеној Свевишњем: Стефан Немања и његова жена Ана од Бога моле потомка који ће *оїачасїво* испунити *доїољудним [...] годроверијем* (Доментијан, 1988, стр. 55). Будућа дешавања описана у житију имају форму испуњења пророкованог – од Бога датог, које ће се с вољом Господњом и испунити. Обзнањивањем испуњења мољеног, што је догодојажљивим родитељима типски откривено интервенцијом Светог духа, направљена је јасна паралела с јеванђелским благим вестима и указано на христороликост књижевног лика Светог Саве. Овим истим типским редоследом описаних радњи и поступака, потенцирана је и кључна новозаветна мисао – да он није дошао на овај свет како би законе Божије мењао, већ да би их испунио (Мт 5, 17)⁴.

Зато питање родитеља: *Шїа ће диїи ово геїе ѿслано нам од Боїа?* (Доментијан, 1988, стр. 56) јесте реторско, јер иако је будућност неизвесност (Божија воља која се не да до краја сагледати), својом суштином животни пут житијног јунака унапред је *зайисан*. У случају животописа Саве Немањића, читалац се сусреће са хагиографијом *весника Божијеї* чији опис живота, поред разноликих примера тежње ка личном усавршавању, акцентује рад на ширењу Христовог учења и богоспознања у свом народу.

Могућност проналажења паралела Светог Саве са библијским личностима се овде не завршава – пошто се све дешава по Божијем *їромислу*, те човек само испуњава оно што му је рођењем од

⁴ „Не мислите да сам дошао да укинем Закон или Пророке; нисам дошао да укинем него да испуним” (Мт 5, 17).

Бога задато, ова идеја компарирања може се проширити и на остале значајне новозаветне личности, људе рођене с јасном мисијом и сврховитим циљем. Такву ауторову интенцију можемо потврдити и чињеницом да се у случају горе наведеног реторског питања сусрећемо са истоветним питањем које родитељи Светог Јована, пророка, претече и крститеља, постављају при чину обрезања Светог Јована (види Лк 1, 66), када Свети дух кроз Јовановог оца казује да ће Свети Јован бити пророк Вишњега (Лк 1, 76).

Љиљана Јухас Георгијевска указала је на вишеструку могућност овакве врсте упоређивања⁵, а као најрепрезентативнију за изградњу књижевног лика Светог Саве истакла паралеле са Јованом Крститељем и Мојсијем. За потребе овог рада, будући да се бави комуникацијом Доментијановог житија са новозаветним текстовима, осврнућемо се на ону са Светим Јованом, с чим у вези Јухасова закључује да је Доментијан свој лик конципирао према *Јеванђељу њо Луки*, пратећи рођење (обојица су на свет дошли Божијом вољом и најављени Светим духом), крштење (током крштења Свети Јован бива препознат као пророк, а Исус Христос као сам Син Божији и сл.), детињство, рану младост до момента одласка у Свету Гору.

Карактеризација будућег архиепископа српског подразумева истицање ватрене богодојажљивости у оној форми која је у јеванђељима приписана апостолима који *поверова[ху] речи њокогњој* (Доментијан, 1988, стр. 57) и одрекавши се свих осталих љубави осим оне према Богу (што Доментијан потврђује јеванђелским цитатом такозваног *огрицања* од свега земаљског и пролазног коме супротставља вечност⁶), бива оддарен способношћу да види *душевним очима* (дакле да види дубље и даље од људи из свог окружења). Доментијан акцентује и Савину одлуку да се посвети тежњи ка царству небеском, што је такође верификовано цитатом из јеванђеља: „Него иштите Царство Божје, и све ово ће вам се додати” (Лк 12, 31). Тако конципиран лик Светога Саве, истра-

⁵ „По редоследу објављивања у делу то су Исак, старозаветни патријарх (син Аврама и Саре), Јован Крститељ, истакнута личност на размеђи Старог и Новог завета, аскета, проповедник и пророк, Христов Претеча, Аврам, по Библији праотац јеврејског народа у издављењу из египатског ропства, верски вођа, први законодавац, апостол Петар, Христов ученик, Јаков, патријарх, Илија, пророк, Исаија, један од четворице великих пророка и др.” (Јухас, 1997, стр. 54).

⁶ „Ко љуби оца или матер већма него мене, није мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него мене, није мене достојан; И ко не узме крст свој и не пође за мном није ме достојан” (Мт 10, 37, Лк 14, 27).

јан у свом саможртвовању и одрицању, јер *по све дане мнојим ѿрудовима мучаше шело своје* (Доментијан, 1988, стр. 57), израста у узор (*зрцало*) осталим монасима на Светој Гори.

О *најављеносѝи* свега о чему је већ било речи и што ће тек бити описано у Доментијановој верзији живота Светог Саве, говори и следећи навод:

А Богом дарована сина крстивши у име Оца и Сина и светога Духа, нарекоше му име Растко, који ће ваистину веома узрасти божаственим добрим делима; и то не само он него ће и своје отачаство привести на велику побожност, и довршити недовршено од својих родитеља што је за побожност њихову, који су у његову рођењу ваистину примили извештење од светога Духа да им би дарован од Бога као дар Божији (Доментијан, 1988, стр. 56).

Дејствовање централне личности житија, Светога Саве, усклађено је са новозаветном *сарадњом* Бога и човека: не само да је Савина будућност од рођења очекивана, већ и он сам из дубине свога срца и душе тежи остварењу истог. У вези са овом чињеницом такође можемо направити паралелу са животом Исуса Христа, који и када осети страх и стрепњу од предстојећих дешавања (што је нарочито изражено у *Јеванђељу по Јовану*) има јасну свест о важности испуњења своје мисије на земљи или како Исус Христос каже: „Да се испуни Писмо” (Јн 17, 12).

И дар пророштва је приписан овом раскошном књижевном карактеру – попут Светог Јована је који прориче долазак Сина Божијег (Мт 3, 11–12, Мк 1, 7–8, Лк 3, 16–17, Јн 1, 26–27) и самога Исуса Христа који јасно види будуће догађаје, од којих су у јеванђељима предоминантно наглашени они који се тичу његових последњих дана⁷ – овај у житију истакнути дар Светог Саве, *ѿрозорцљивосѝи*, кулминира у оном делу текста који потврђује Савино предсказање – Симеонову светост и мироточивост која, иако сама по себи чудо Божије, израста из очекиваног – да ће се *дојодити ѿ пророшѝиво длаѝословеноѝа кир Саве, који ѿрорече: „Јер ѝи, дошавши у Свеѝу Гору, јавићеш се као мироѝочац, ѝододан свеѝоѝе Димѝиѝрију”* (Доментијан, 1988, стр. 108).

⁷ „Ево идемо горе у Јерусалим, и Син Човечији биће предан првосвештеницима и књижевницима и осудиће га на смрт, и предаће га незнабошцима да му се ругају и да га шибају и разапну; и трећи дан васкрснуће” (Мт 20, 18; Мк 9, 33; Лк 9, 22). Он пророкује Јудину издају (Мт 26, 18; Лк 22, 21; Јн 13, 18), Петрово одрицање (Мт 26, 30; Лк 22, 34) које ће се како Јеванђеља говоре десити и то на тај начин (нпр. Петар га ће се три пута одрећи пре него петлови запевају).

Светост Доментијановог Растка Немањића истакнута је и описом богоугодних последица његовог испосничког живота: они који су га сретали називали су га *десџелесним анђелом* који се духовним узрастањем, постом и молитвама толико приближио Богу *да је и мршве васкрсавао* (Доментијан, 1988, стр. 105). Ова типска констатација јесте повод за истицање још једне битне светачке особине – скромности, осећања маленкости пред вечним, као и смерно и стрпљиво чекање Божије воље, која ће проценити величину његовог земаљског подвига: *Но здої своје велике смерносџи, рекоше, шџоїа се сам уклањаше, да не буде ѣрослављен на земљи, док їа Бої не ѣрослави на небесима* (Доментијан, 1988, стр. 105).

Сродност са Исусом Христом, сином Божијим одише сваки Савин корак описан као сусрет са Светом земљом. Описујући обилазак места Исусовог страдања уз наглашавање Савине сензибилности, способности саосећања са човечјим делом Христове личности, и реконструишући страдање сина Божијег кроз фокус богоугодног Саве Немањића, Доментијан на посредан начин мотивише блискост с јеванђелским истинама и постиже оно што се поклапа са настојањима његовог литерарног првог архиепископа српског: *Ради шџоїа имајући изошџирено срце [Свети Сава] на сва дела Божја, и ум окрилаћен блаїошћу Божјом, ѣрође као и муња, и облеїше као їчела, садирајући свом оїачасїву мед доїоразумїја* (Доментијан, 1988, стр. 206).

Сродно поменутом узору – опису живота сина Божијег, од Бога одабрани чувар вере и народа, српски архиепископ Свети Сава, у Доментијановом житију, с радошћу стреми узвишеном циљу кроз своју јасну мисију на земљи, не жалећи се на невоље које га на том путу сусрећу, сродан самом Исусу Христу, који у *Јеванђељу їо Јовану* говори: „Јело је моје да вршим вољу Онога који ме је послао и извршим његово дело” (Јн 4, 34).

О ЧУДИМА

„Ко верује у мене, дела која ја шџворим и он ће шџворишџи, и већа од ових ће шџворишџи” (Јн 14, 12).

„У религиозном животу чудо заузима веома важно место за верујућу душу, оно је нешто попут доказа Божијег постојања” (Булгаков, 2011, стр. 7). У својој књизи *Јеванђелска чуда* Булгаков инсистира на разлици између поимања Бога као створитеља и промислитеља, те не сумњајући у јасност његове творачке мисије разлаже ону *ѣромислишџельску*. Божија промисао је заснована на

духовној узрочности по којој се сагледава она друга страна света – која није статичност, довршеност, већ процес и то самостваралачки процес који подразумева снажну комуникацију између човека и Творца у јасну узрочност чији се видљиви сегмент назива чудом. Највеће чудо у Јеванђељу је сам Исус Христос – његов лик, његова проповед и цела појава Богочовека: „Чудо је појава божанске сврсисходности у свету” (Булгаков, 2011, стр. 18).

Чуда Исуса Христа јесу слика његовог људског дела личности, тј. садржана су у могућностима поимања овог света, па из тога произлази да су чуда природна, да представљају континуитет мистичног односа Бога и човека *ошворених духовних очију*. Чуда нису нешто што се супротставља природи и природном, већ су разоткривање сопствених сила и потенцијала, у чему учествују обе стране – не само творац чуда, него и онај на коме се благодет чуда извршава – кроз веру се постаје саучесник чуда. Булгаков овај моменат – вере која помаже оном који *оздрављује* да у томе и успе – сматра безусловним елементом односа између Бога, посредника и исцељеног, чак и када је у питању Лазарево васкрсење: учешће вере је ту очито у сестрама Лазаревим које на тај начин постају саучеснице васкрсења (Булгаков, 2011, стр. 27).

Читање јеванђеља с фокусом на јеванђелским чудима иницира закључак да су наведени примери чуда Божијег превасходно примери добротинастава изазваних самилошћу и милосрђем, жељом да се олакша људска невоља – да се помогне човеку (човечанству) које пати. У јеванђељима се не наводи неки посебан разлог и критеријум за избор оних над којима се милост Божија јавно оваплоћује, извршава – сама људска патња компатибилна са снажном вером јесте довољан повод за Божију интервенцију.

У тексту Доментијановог животописа названо чудо – а сходно претходној перцепцији чуда заправо континуитет и природни ток догађаја када је реч о бићу блиском Савршеном – јесте и сан који задржава Немањине војнике док се не оконча чин монашења младића Саве, као и подвиг којим је млади Немањић, носећи хлеб испосницима светогорским, успео да унесе љубав у срца разбојника и наведе их на покајање⁸. Насупрот божанском настојању да награди оне спремне да се покају, судбина несаломивог поклоника нечастивог, Бугарина Стреза који не увиђа своје грехе и не тежи сагледавању истих, јесте изненадна смрт (којој наратор проналази пандане у библијском тексту⁹): онај који није био спреман на покајање, поражен је, снагом вере својих противника, а не њиховом бројношћу и оружјем.

Доментијанов животопис садржи и излечења равна оним које је чинио Исус Христос по јеванђелским сведочанствима¹⁰: Свети Сава, као ученик Божији, молитвама је успео да исцели непокретног. Оваква последица дуготрајних ноћних снажних сузних молитви – док су само он и болесник били у цркви – када је реч верујућег развезала све *свезе болова іреховних* има јасну функцију у изградњи карактера главног јунака – да га представи као новог чудотворца *који још на земљи има небесну власт од Владике своја Христја везаіи и разрешаваіи ірехе на земљи* (Доментијан, 1988, стр. 130).

Препознавање Божије воље у монаху и архиепископу Сави да попут апостола¹¹ чини оно што и сам Бог може учинити, сродно делима исцељења сина Божијег Исуса Христа¹², свој климакс има у васкрсавању преминулог брата Стефана Првовенчаног кога искреном, дубоком и снажном молитвом оживљава не би ли била

⁸ „И када је ишао крај мора по путу код места званог Милопотам, нападоше на њ разбојници, и ухватише оне с њим; и оскрбе праведни због прекраћавања пута свога, и завапи из дубине срца и устужи ка Господу, и Господ га услиши, јер Господ је близу оних који га призивају истином” (Доментијан, 1988, стр. 68). Са сличним примером се срећемо и при опису Савиног другог путовања у Свету земљу и волшебном спасавању од гусара који су дуго и прилежно његовој посади припремали клопку: окружени правом вером и чистом молитвом успевају да се неопажено извуку из гусарске клопке (када гусари, како то Доментијан објашњава, постају привремено „слепи” да виде и заробе Божије угоднике). На овај начин се сходно наведеном принципу „уразумљивања” врши утицај на душе грешника (гусара), те они јавно признају величину и снагу воље Божије и од Саве, странца, траже благослов (види Доментијан, 1988, стр. 199).

⁹ „И те ноћи прободе га анђео Божји невидљивим копљем, као што пре свети Димитрије прободе цара Јована, рођака његова, и злом смрћу умори га, као и Свети овога бранећи своје отачаство. И док му је још зајутра дисао, разумедо своју рану, откуда му се нађе пошто није хтео благослова праведникова и удаљи се од њега” (Доментијан, 1988, стр. 128).

¹⁰ У јеванђељима се сусрећемо са приповестима о бројним исцељењима, као што су: исцељење губавога (Мт 8, 2–4; Мк 1, 40–42; Лк 5, 12–13); излечење слуге римског капетана (Мт 8, 5–13; Лк 7, 3–10); исцељење Петрове таште (Мт 8, 14–15; Мк 1, 30–31; Лк 4, 38–39); исцељење одузетог (Мт 9, 6–15; Мк 2, 3–12; Лк 5, 18–25); исцељење крвоточиве жене (Мт 9, 20–22; Мк 5, 25–28; Лк 8, 43–44); и низ других исцељења.

¹¹ Снагу чуда Исус Христос преноси на своје ученике – апостоле: „Болесне исцељујте, губаве очистите, мртве дижите, демоне нагоните” (Мт 10, 8; Мк 3, 15; Лк 9, 2), а као што јеванђелске приче говоре, апостоли „демоне многе изгнаху и помазиваху уљем многе болеснике и исцељиваху” (Мк 6, 13).

¹² „А народ видевши задиви се и прослави Бога који је дао такву власт људима” (Мт 9, 8).

извршена „воља Божија”¹³. Милост Божија оваплоћена у одабраном, који је снагом од Бога датог спознања спреман да оживи умрле (заспале), има свој пандан у новозаветним чудима од којих се васкрсење Јаирове кћери помиње у свим јеванђељима сем Јовановог (Мт 9, 24–25; Мк 5, 38–42; Лк 8, 50–55), док климакс у низу јеванђелских чуда представља васкрсење Лазерво, васкрсење оног чије је тело било у гробу четири дана (из *Јеванђеља њо Јовану*) (Јн 11, 41–44).

Јеванђеља садрже и чуда другачијег карактера, као што су ходање по води (Мт 14, 24–32; Мк 6, 47–51; Јн 6, 16–21), стишавање буре (Мт 8, 23–27; Мк 4, 37–41; Лк 8, 23–25), када Исус Христос храни пет хиљада људи умножавајући пет хлебова и две рибе (Мт 14, 15–19; Мк 6, 37–44; Лк 9, 13–17; Јн 6, 10–13) и сличне примере који, супротно претходно наведеним излечењима, која се обично завршавају заповестима Сина Божијег да излечени о чуду не говоре никоме, имају и јавни и поучни карактер. О том корпусу чудесних јеванђелских дешавања Булгаков каже:

„Свима њима је заједничка следећа црта: њихов циљ је био да уразме ученике и утичу на њихове душе” (Булгаков, 2011, стр. 35).

Живой Свейѡѡа Саве садржи и такве приповести, а ради илустрације ове врсте чуда и њихове функције у тексту навешћемо најупечатљивији пример у овом житију, везан за комуникацију Саве Немањића и угарског краља кога, за разлику од Стреза, успева да преобрази и приближи Божијој љубави кроз драматичан приказ временских знамења – велику сушу и велико невреме којим господари својом усрдном молитвом. Овакви изразити знакови, који су били потребни његовој неверујућој души да би поверовала, проузрокују да угарски краљ постане другачији, те Светога Саву узима за свог духовног оца (види Доментијан, 1988, стр. 160–161).

Јеванђелске приче о животу Исуса Христа садрже и пасаже који описују колективна излечења, када Исус у једноме дану излечи све болесне који су се нашли у његовом окружењу и поверовали да је он Син Божији:

„Тако се народ дивљаше, видећи глуве где чују, неме где говоре, богаље исцељене, хроме где иду, слепе где гледају; и хвалише Бога Израилјева” (Мт 15, 31)¹⁴.

¹³ Тј. обреди који би изостали да Сава свог брата није затекао у животу, као и проглашење престолонаследника, без чега би настало страдање у српској земљи и борба око престола.

Житијни пандан оваквом опису исцелитељске снаге Исуса Христа који помаже надахнут снагом Оца и Светог духа, јесте опис заједничке молитве и њеног дејства приликом доношења Немањиних моштију у Студеницу када се сцена колективног излечења објашњава садејством снаге Светог Саве и Светог Симеона оддареног чудом мироточења: *Одојица као две реке јеванђелских учења, које излазе од источнога раја, хоћећи најојиши своје ошчасиво различитим чудесима и преславним учењима* (Доментијан, 1988, стр. 115). Снага молитве младог Немањића, будућег свеца, и мироточивог оца Светог Симеона, у саборности са присутним народом имају исти ефекат попут оних Исусових:

И шћога дана, када је служио свейу лишурцију, источи рака Свейшћога добромирисно миро чинећи чудесна излечења свима болнима од разних сѣрадања, и огіонећи болести десних, не само једном, но и у све часове кићећи чудно миро своме ошчасиву (Доментијан, 1988, стр. 118).

У циљу неоскрнављене величине житијног јунака Светог Саве у описивању излечења, за разлику од јеванђелских прича које апострофирају напор верујућег, као неизоставни императив (јер су милост и љубав Божија неупитне инстанце), те Син Божији излеченом говори у различитим формама и облицима једно те исто – да му је (или ће бити) „по вери његовој”, у житију је наглашена снага онога ко постоји да би своју паству приближио Богу и указао на пут спасења, из чега произлази јасна ауторова намера да, служећи се бројним цитатима, алузијама и компарацијама јеванђелским, превасходно настоји да опише величину и значај Саве Немањића за српску цркву и народ. Попут Исуса Христа који јасно све види, па и то да његово „ходање по води” ни његови ученици не могу прихватити као реалност и говори да нису схватили ни догађај са хлебовима „јер им беше срце окамењено” (Мк 6, 52), Доментијан Светом Сави приписује и свест о потреби за поучавањем и указивањем на основе хришћанског учења, као и опасности од јеретика јер само „који претрпи до краја, он ће се спасти” (Мт 10, 22).

СВЕТИ САВА КАО ПРАВОСЛАВНИ АПОЛОГЕТА

„Јер јарам је мој длаі и време је моје лако” (Міі 11, 30).

¹⁴ Описи колективних излечења присутнији су у *Јеванђељу ѿ Маіеју* (Мт 8, 16; Мт 14, 35–36; Мт 15, 30–31), али су заступљени и у другим јеванђелским списима (Мк, 32–34; Мк 6, 55–56 и сл.).

Епископ Атанасије, у свом богословском истраживању Савиних речи инкорпорираних у Доментијанов текст каже:

„Пишући житије Светога Саве, Доментијан нам јасно показује колико је било Савино старање за *йраву* [православну] веру у својој земљи и своме народу” (Атанасије, 2004, стр. 47).

Ово мозаичко житије садржи делове који су јасно насловљени богоборачким идејама, проповедају о важности и значају јеванђелског учења. Савину апологетику Доментијан истиче у пасажима житија која су издвојена као писма, беседе, или молитве, а кључни делови који илуструју овај сегмент Савине личности јесу „Жичка беседа Светог Саве о правој вери” и „Две студеничке беседе”, у којима он нареченом му земаљском мисијом *йойоке дойословља свима изливаше* (Доментијан, 1988, стр. 243).

Јеванђелске речи Исуса Христа, сина Божијег, врло су блиске интими Доментијановог монаха Саве који као *исйинийо семе Божије* (Доментијан, 1988, стр. 57), не само што сам свој живот опредељује на већ поменути начин, већ је таква посвећеност Богу мотивациони темељ преобраћања Светог Симеона од великог и моћног владара у кротког човека који чезне за миром Божијим „и душом и умом и срцем” (види Мт 11, 30).

Пишући писмо своме оцу, кога позива да му се придружи на Хиландару, указује на потребу и значај очевог смирења (повлачења са престола) и времена посвећеног разговору с Богом ради сопственог спасења¹⁵. Такав животни пут подразумева окренутост правој вери, која је исказана и у конкретном позиву својој пастви на испуњење јеванђелског учења: *Примийе реч јеванђеља од усйа мојих и йроникнийе у моје учење, и разумејйе колико сам кройак и добар и йрйељив и смеран срцем*¹⁶, *кајући се за злобе ваше* (Доментијан, 1988, стр. 74)¹⁷.

¹⁵ Позив сина Саве оцу Симеону испраћен је речима *Сйасийељевој йозива* који гласи: „Ходите мени сви који сте уморни и натоварени и ја ћу вас одморити” (Мт 11,28), уз који следе речи које инсистирају на благости праве, истините вере, која доноси светлост, спокој, мир, утеху и радост.

¹⁶ „Нико није благ осим једнога Бога” (Мт 19, 17). Овај цитат је и у сагласју са Христовим речима из Јовановог јеванђеља „Заиста, кажем вам, који реч моју одржи, неће окусити смрти до века” (Јн 8, 51).

¹⁷ „Архиепископ апостолске цркве у Србији зна и осећа врло добро [...] да је његова судбина као пастира и његово лично спасење најтешње повезано са спасењем повереног му верујућег народа, и зато он моли сада тај народ да с љубављу усвоји истините речи вере, тј. догмате које им он проповеда, да би тако и он могао имати удела са светима” (Атанасије, 2004, стр. 98).

Посебно су апологетски обојени делови житија који образлажу принципе праве, истините (православне) вере – те сходно томе и оправданост протеривања јеретика. У „Жичкој беседи”, Сава Немањић, сада већ архиепископ српски, објашњава сопствену мисију која је сродна оној који су имали апостоли – да проповедају хришћанство човека самог ради и његовог спасења: *Предобри Бој [...] ђо начину и ђо ђройоведању свейих айосђола, уздиже мене на ово свейишђельсђиво, хођећи кроз мене исђунишђи недосђайђке ођаца наших, и својим свейим духом зайовеђи ми да вама објавим реч своју о вашем сђасењу* (Доментијан, 1988, стр. 148). Свети Сава позива на окренутост правој вери, а као начин препознавање исте преваходно наводи Свето тројство, те у складу са опасношћу од јереси изговара сукцесивно (уз појашњења и Доментијанов лирски ауторски печат) никејско-цариградски *Симбол вере* који сажима у себи читаво јеванђелско учење¹⁸.

У складу са речима Исуса Христа: „Идите, дакле, и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа...” (Мт 28, 19), овом беседом Доментијанов Свети Сава исповеда најважније елементе хришћанске догматике: Свето тројство и оваплоћење Христово, што представља језгро беседе о правој вери. Свако навођење симбола вере врло је прецизно и засновано на канону, па је тако увек јасно наглашено новозаветно Свето тројство (Отац, Син и Свети дух) кроз речи *ђријосђайђно, ђрисвейђо* или *ђрисвейђло* и разјашњење: *Једнођа, дакле, Бођа и једно ђеђово ђросђо и десђелесно јесђайђво и сушђасђиво исђоведамо, а разликом лица различно јесђасђивена знаменујемо, клањајући се Тројици у јединсђиву и јединсђиву у Тројици, јединсђиву ђрисасђавном и Тројици јединосушној и јединомоћној* (Доментијан, 1988, стр. 148).

¹⁸ „Символ вере: Верујем у једнога Бога Оца, Сведржитеља, Творца неба и земље и свега видљивог и невидљивог. И у једнога Господа Исуса Христа, Сина Божијег, Јединородног, од Оца рођеног пре свих векова, Светлост од Светлости, Бога истинитог од Бога истинитог, рођеног не сатвореног, једносушног Оцу, кроз Кога је све постало; Који је ради нас ђуди и ради нашег спасења сишао с небеса, и оваплотио се од Духа Светога и Марије Дјеве, и постао човек; И Који је распет за нас у време Понтија Пилата, и страдао и погребен; И Који је васкрсао у трећи дан, по Писму; И Који се узнео на небеса и седи с десне стране Оца; И Који ће опет доћи са славом, да суди живима и мртвима, Његовом Царству неће бити краја. И у Духа Светога, Господа, Животворнога, Који од Оца исходи, Који се заједно са Оцем и Сином поштује и слави, Који је говорио кроз пророке. У једну, свету, саборну и апостолску Цркву. Исповедам једно крштење за отпуштење грехова. Чекам васкрсење мртвих. И живот будућег века, Амин” (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogosluzbeni/EpiskopskoIsповедanjePravoslavneVere>).

Савин говор у Доментијановом житију садржи и разјашњење Исусове двојаче – и божанске и људске природе¹⁹: иако је од Бога *оваилоћен* (створен), иако је дошао на свет предказањем Духа светог и вољом Господњом, са јасном мисијом произашлом из велике Божије љубави према грешном човеку, његова слобода људског дела личности неупитна је: *Вољом се роди, вољом оіладне, [...] вољом усїраши се, вољом умре, и без машињања ѓреїрїевши сва ѓрїродна и исїинїиша сїрадања човечанска, а расїей дезїрешан окуси и смрї, и шїрећи ган ускрсе шїелом...* (Доментијан, 1988, стр. 149).

Епископ Атанасије у својој детаљној анализи Жичке беседе, потребу да беседе Светога Саве садрже и детаљна и прецизна објашњења основе хришћанског учења објашњава на следећи начин:

„Отуда су у нашој Беседи многи изрази и богословска прецизирања о Христу одјек догматских борби Цркве и Светих Отаца њених на Васељенским Саборима и у њиховом богословским делима, вођених против Аполинаријевске, Несторијанске и Монофизитске јереси, а против христолошких јереси пре и после појаве ових, међу које спада и Богумилска јерес” (Атанасије, 2004, стр. 106)²⁰.

Када се Савин говор тиче поновног доласка Христовог, страшног суда и васкрсења праведних, Доментијан у свој текст уноси елементе пете главе *Јеванђеља ѓо Јовану*, у вези с којим се поново морамо вратити теми из првог поглавља овог рада – континуитету („Као што Отац има живот у себи, тако даде и Сину да има живот у себи...” (Јн 5, 26), али и крају времена у оквиру есхатологије хришћанске – страшном суду, свршетку света који представља тренутак разлучења доброг од злог и говори о даљој судбини човековој, заснованој на његовој личној слободи и избору којој ће се страни приклонити: „И изаћи ће они који су чинило добро у вас-

¹⁹ По речима Светих Отаца Четвртог васељенског сабора (451. г.) божанска и човечанска природа су се у једном и истом Христу, Сину Божјем Јединородном, сјединиле „несливено, непромениво, неразделиво, неразлучно”. Христос је стога истовремено Бог и Човек, зато се и назива Богочовек.

²⁰ Ова беседа садржи и својеврсни дијалог са западном, латинском црквом која произлази из различитости утемељене у православној еклисиологији, по којој је темељ Цркве у Христу и правој вери у њега насупрот латинском (новијем) схватању о Апостолу Петру и папи римском као темељу Цркве. Беседа то не истиче децидирано – подвукао Епископ Атанасије (2004, стр. 111). Епископ Атанасије преобладајуће присуство цитата из Старог завета у овој беседи која проповеда новозаветно учење, објашњава истицањем важности Старог завета у хришћанској космогонији, који богумили одбацују и приписују ђаволу (Атанасије, 2004, стр. 113).

крсење живота, а они који су чинили зло у васкрсење суда” (Јн 5, 29).

Наглашавајући да његов јунак износи истините заповести верујућих, Доментијан наводи све васељенске саборе, места где су одржани, као и број учесника (види Доментијан, 1988, стр. 150), а поштовање тековина истих акцентује као завет правоверних: *Примамо све светије саборе који су се ѿ Божјој вољи благодати сабрали у свако време и месту ради објављивања ѿбоджностии и јеванђелској живошти које прими саборна црква. А којих се одрекоше они светији оци, одричемо се и ми; и које проклеше они проклињемо и ми* (Доментијан, 1988, стр. 150). Из свега наведеног крајња поука порука народу од стране Свегог јесте природан ток свих активности које Доментијан приписује Сави Немањићу: *Пројоведатије Јеванђеље сваком створењу; ко ѿверује и крсти се, сјашиће се; а ко не ѿверује осудиће се* (Доментијан, 1988, стр. 151).

Житијни текст литерарно осмишљава и рад Саве Немањића на подучавању својих ученика и епископа српских²¹. Епископе назива својом духовном децом, позивајући их да буду слични душељубном пастиру, те да не одустају од борбе за душу блудних синова и изгубљених оваца²², указује им на њихов задатак: *Пасишти крсним жезлом и ѿлицом духовне благодати у месту ѿсјивине у закону хришћанском, хранећи у доброј вери, најјајајући је водама добре вере од јеванђелских извора* (Доментијан, 1988, стр. 189).

Ученике позива да буду слични њему (пастиру свога народа²³), те указујући им на пут подвига, као и страх од Бога, превасходно акцентује однос љубави и сагласја између Бога и човека: *Извршујте ѿбоджно све њејове зајовесии, не уздајући се да ћете што усјети својим ѿдвијом, ни својом силом, но уразумљавани Божјом мудрошћу, и укрејљавани њејовом силом, и свемоћном дожансјивеном љубављу,*

²¹ Исказане у двама беседама: „О поучењу ученика” и „Поучење о заповедању светога Саве ка освећеним епископима” (Доментијан, 1988, стр. 184–194).

²² Алузија на значајне јеванђелске приче – причу о блудном, изгубљеном сину, као и његовом покајању, записана у *Јеванђељу ѿ Луки* (15, 11–32) и причу о пастиру који оставља читаво стадо, не би ли пронашао изгубљену овцу (Мт 18, 12–14 и Лк 15, 3–7).

²³ Његова позиција пастира повереног му народа у сагласју је са делима и настојањима ради личног спасења, а о тој комуникацији која повезује добробит појединца (у смислу блискости с Богом) и читавог народа епископ Атанасије каже: „Зато он моли сада тај народ да с љубављу усвоји истините речи вере, тј. догмате које им он проповеда, да би тако и он могао ’имати удела у светима’ – с Апостолима, Пророцима, Пастирима, Оцима” (Атанасије, 2004, стр. 98).

їошїо нас је сам їресвейїи Бої їредао своме вазљубљеном Сину, да он сам ове ївори својом љубављу, їо својој вољи (Доментијан, 1988, стр. 185).

„Вера овако схваћена има не само морално и сотиролошко значење, него истовремено и еклисиолошко значење, јер је то вера Цркве и њених Сабора, црквеносаборна вера Светих Васељенских Сабора (а није било каква или било чија вера)” (Атанасије, 2004, стр. 98).

ЈЕВАНЂЕЉЕ И ЉУБАВ

„По їоме ће сви їознаїи да сїе мої ученици ако дугеїе имали љубав међу содом.” (Јн 13, 35)

Љубав као особина човека који тежи христоликом – савршеном, укореења је у поштовање божијих заповести и то две базичне (суштинске, најважније): „Љуби Господа Бога свога свим срцем својим, и свом душом својом и свим умом својим. Ово је прва и највећа заповест. А друга заповест гласи: Љуби ближњега свога као самога себе. О овим двома заповестима виси сав Закон и Пророци” (Мт 22, 37–40; Мк 12, 30–31; Лк 10, 27–28). Цитат из *Јеванђеља їо Јовану* указује на још једну новозаветну каузалност – немогуће је љубити Бога, не љубећи Сина Божјег: „Кад би Бог био отац ваш, љубили бисте мене; јер ја од Бога изиђох и дођох; јер нисам дошао сам од себе него ме Он посла” (Јн 8, 42).

Јеванђелско писмо о љубави је делатно и исказано конкретним догађајима, али није само одраз Божије љубави према човеку, већ она јесте пут сједињења човека са Христом, самим тим и са Богом оцем. Љубав је сила која по новозаветном учењу изазива љубав – ко љуби – дива љубљен, она је медиј помоћу кога се свака Христова реч транспонује у дело, па је зато она и *делайна* и подразумева одређени начин понашања и поступака: „Ако ме љубите, заповести моје држите” (Јн 14, 15).

Светозар Радојчић (1988), говорећи о лику Светог Саве, житијном Доментијановом карактеру, апострофира саму интонацију текста која од почетка призива какав трактат о љубави, те закључује да такав тон текста израста у основну црту лика главног јунака. Бојовић у свом тексту „Доментијанова теологија љубави” указује (иако и сам примећује да је мотив љубави присутан на скоро свакој станици Доментијановог текста) на кључна места референтна овој теми. То је превасходно „Слово о љубави” упућено преобраћеном угарском краљу (које смо поменули у

одељку „О чудима”), већ поменуто писмо које Сава Немањић пише свом оцу и позива га на Хиландар, и прва и друга жичка беседа, насловљене као „Поука о истинитој вери” и „Поучавање ученика”.

Ове важне делове Доментијановог житија помињали смо већ у делу рада који говори о житијном представљању Светога као православног апологете, те настављајући ту нит не можемо пре небрегнути тај очити сегмент Доментијановог начина инкорпорирања јеванђелског учења у животопис о свом учитељу и српском архиепископу Светом Сави. Сама прича о Исусу Христу, сину Божијем кога је Отац послао на земљу и жртвовао ради спасења грешног – човека – јесте најснажнији гест љубави, те оваквим опредељењем Доментијан, иако стилски посебан у односу на ауторе других житија, заправо потврђује своје место у књижевном простору свога доба:

„Српска црквена књижевност је изграђена на својеврсном сведочењу љубави, која се остварује у Христу, у ономе којег је Бог из љубави послао да, делом, љубави на крсту, посведочи палом човеку тријумф вере, а да васкрсењем наговести наду. Свети су његово остварење на земљи, а описи њиховог живота нас уче да љубав Христова, кроз отварену светост, васкрсава у свакоме од нас” (Бојовић, 2009, стр. 83).

Бог *од искона слуша оне који га љубе* (Доментијан, 1988, стр. 55), оне који попут Светога Саве имају ту врсту љубави у срцу, до које се стиже подвигом молитве, поста и покајања, пута којим се и Свети Сава *издавна уловљен од Христа и усмирљен смирењем љубави* (Доментијан, 1988, стр. 59) *са седе смирења чистијом молићвом и духовном љубављу као светишник који јори у Христју. Јер ради чисте вере његове ка Христју живео је у срцу његову сам љубишљем љубави* (Доментијан, 1988, стр. 56). У прологу описа чуда описан је као оваплоћење Светог тројства са опет акцентом на феномену присне комуникације и чисте духовне наклоности, које *смирењем љубављу душевном рукама дошћичу један другога, имајући у својим срцима живога Христа* (Доментијан, 1988, стр. 67).

Искра љубави према Христу експлицирана као љубављу обожени²⁴ *светишник* у срцу богоугодника Светог Саве, трансформи-

²⁴ Тај елемент Савине личности верификован је и у Немањином писму сину, када га позива да дође и помогне својој породици, земљи и народу: *Дођи Бојом послана нам светишћии и недесна зрако, јројави на истинишћии сунце Христа љубишљема шћивога, коме си из млада изволео шследоваши* (Доментијан. 1988, стр. 66).

ше се у медиј вере коју на начин подобан онима за којима иде (који су му узор и којима је очито сличан), дакле с љубављу, стрпљењем, миром и дубоким разумевањем прошлих, садашњих и будућих дана, шири у свом народу. Он као слуга господњи истовремено је *земаљски анђео* и *небески човек*, спроводник константне љубави Бога према човеку и човека према Богу (јер слуге Господње *садрже* се Светим духом гдегод били)²⁵.

Кроз свеколику причу о љубави Божијој (Бога према човеку и човека према Богу, са акцентом на „органу” такве врсте блискости – срцу), Доментијан је заправо укратко испричао читаво јеванђеље²⁶ Христово, суштину новозаветног учења:

И ради те љубави Син Божји сиђе с небеса к нама и сва добра даде онима који га љубе и смрт би згажена и ад би плењен, и ради љубави постаде једно стадо анђела и људи, и рај би отворен, и царство небесно би спремљено онима који истином љубе Бога. Ова љубав је умудрила рибаре и мученике је укрепила, и она је показала пустиње као станове и она је испунила горе и пећине појањем и ова научи све оне који љубе Бога да иду тесним и скрбним путем²⁷ (Доментијан, 1988, стр. 92).

Сам приступ теми – житијној приповести о првом српском архиепископу, светитељу Сави је јеванђеоски – обилује причама које потврђују његову богообдабраност: сама чињеница те одабраности, позива Божијег проистиче из љубави, а циљ таквог начина приповедања образложен је циљем који је имао и Исус Христос када је ходао земљом: *И њричама њриведе ка вери, и чудесима*

²⁵ Примера ради, навешћемо податак из прве жичке беседе у којој као суштину разумевања Христовог учења акцентује љубав: *Молим вас, дакле, браћо, њрво разумејте Божји милосрдни долазак к нама* (Доментијан, 1988, стр. 144).

²⁶ Оваква места која садрже сажетак јеванђеља, а са акцентом на љубави (милосрђу према људском роду) честа су, нпр. увод у текст поуке о истинотој вери, када овакав исказ обогањује цитатом из *Јеванђеља њо Мајшеју*: *Бој ѡремилосрдни и човекољубиви, имајући неизмерну милосиј ѡрема роду људском, и ѡреклонивши небеса сиђе на земљу, и својим дожасиљвеним ѡромислом и мнојоразличним сиљрадањима дожасиљвеноја шела вољно ѡосиљрадавши, ѡросеиши наш род, и свеише ајосиоле ѡосла у сав свеиш, рекавши им: „Оишишавши, научише све народе, крсиећи их у име Оца и Сина и свеишоја Духа”* – Мт 28, 19 (Доментијан, 1988, стр. 147).

²⁷ „Најбитнији карактер Богочовечанске љубави јесте оваплотљивост. Љубав је узрок Христовог оваплоћења: ’Јер ко љуби свет, да и Сина Свог Јединородног даде, да ниједан који Га верује не погине, него да има живот векова’ (Јн 3, 16) [...] У Христовом смислу љубити значи оваплотити се у љубљеног, оједносустити се са љубљеним [...] Христос је из љубави постао једносустан са човеком и тиме је једном за свагда дао садржину и метод хришћанске љубави (Јустин Ђелијски, 1925).

удивљујући све нас, као што данас виде ова ваша светиња љубав на овом дившем њасциру вашем (Доментијан, 1988, стр. 134).

Крај житијног текста који говори о преносу Савиних моштију из Трнова у Милешеву представља основу хришћанског учења о љубави коју Свети Симеон у житију Свеога Саве оставља својим синовима – *имајте љубав међу собом*, пандан томе јесте заповест самога Исуса Христа који на тајној вечери „открива оно што Нови Завет чини новим” (Јустин Ђелијски, 1925) – нова љубав – „Заповест нову дајем вам: да љубите једни друге, као што ја вас љубих, да и ви љубите једни друге” (Јн 13, 34²⁸). Овај новозаветни императив Доментијан приближава кроз слику љубави народа српског према моштима оног ко их је привео вери: *И сва чеда ошачасиња Преосвећеноја сакућивши се са свих сѣрана љубазно целоваху своја светиљника, и светило ликујући*²⁹ *саворише велики ѡразник ѡме Преосвећеноме* (Доментијан, 1988, стр. 232).

Светло ликујући – еманирајући светлост и светост хришћанске љубави, свети знак да човек припада Богу, овим знаковљем обележени, јасно су сродни своје духовном учитељу Светитељу Сави који као блажен „љуби и непријатеље своје” (Мт 5, 44; Лк 6, 4) и истерује из њихових срца мржњу и зло, а усађује љубав (већ наведени примери Савиног сусрета са разбојницима, гусарима, угарским краљем)³⁰. Љубав једних према другима, безусловна је карактером грешнога кога треба привести правом путу, заснована је на дубоком веровању у снагу покајања и преображаја, јер „Љубав је новозаветни метод Богопознања [...] Од Христа, однос људи према Богу не нормира се страхом, него љубављу” (Јустин Ђелијски, 1925). Зато је Савина брига о пастви сродна оној Исусовој, а Исус Христос у „Молитви за оне који верују”, која долази по „Молитви за ученике”, оне „који су му дати” гласи:

²⁸ „Као што Отац љуби мене, и ја љубим вас, останите у љубави мојој” (Јн 15, 9), „Ово је заповест моја: да љубите једни друге као што ја вас љубим” (Јн 15, 12).

²⁹ „Само човек који је обожен сјединосуштен је љубављу Божјом, може истински љубити свог ближњег. Човек који љубав Божју преживљава као суштину свога срца, своје душе, свога ума, све личности своје, добија моћи да ближње своје љуби Богом, из Бога, и у Богу [...] Само чинећи то, човек живи, и сваки ближњи је жив за њега: у сваком ближњем налази образ (лик) Божји, то вечно живо у човеку, вечно Божје” (Јустин Ђелијски, 1925).

³⁰ Љубав је та сила која човека вуче из смртног ка бесмртном, из временог ка вечном. Када човек нема љубави Божије у себи, не може доћи ка Христу. „Нико не може доћи к Мени, ако га не привуче Отац Који Ме посла” (Јн. 6, 44).

„Не молим пак само за њих, него и за оне који због речи њихове поверују у мене. Да сви једно буду, као ти Оче, што си у мени и ја у теби, да и они у нама једно буду да свет верује да си ме ти послао. [...] Ја у њима и ти у мени да буду усавршени у једно и да позна свет да си ме ти послао и да љубиш њих као што мене љубиш. Оче, хоћу да и они које си ми дао буду са мном где сам ја, да гледају славу моју коју си ми дао, јер си ме љубио пре постања света” (Јн 17: 20–24).

ЈЕВАНЂЕЉЕ И МОЛИТВА

„*Све шћо ишћейће у својој молийви, верујће га ћейће йримийи; и диће вам*” (Мк 11, 23).

Пут ка Богу кроз молитву незаобилазни је део Доментијанове карактеризације Светога Саве, уз истицање сједињења ума и срца, као правог пута исхаистичког поимања молитвеног. Његова обраћања свевишњем, сходно његовој духовној припреми за таква чин, благородна су и дејствена – остварују се. Овакав редослед ствари – припрема, покајање, пост, одрицање од световних угађања, али и духовно прочишћење Светог, усаглашено је са јеванђелским истинама: „Заиста, заиста вам кажем да што год заштете од Оца у име моје, даће вам” (Јн 16, 23)³¹.

Окренутост молитви је пут унутарњег прочишћења³², које тек посредно може резултирати физичком виталношћу (*сћече живој без бола* – Доментијан, 1988, стр. 105), а у складу с тим самољубље и небрига о души човековој јесте оно што се у јевађељима приписује дићима која не теже истини и која су инфериорна према таквом императиву личности. Зато се Исус Христос њима обраћа речима: „Тешко вама књижевници и фарисеји, лицемери, што чистите споља чашу и зделу, а изнутра су пуне грабежи и неправде” (Мт 23, 25). Или, како Син Божији у *Јеванђељу йо Марку* објашњава: „Јер изнутра из срца људскога, излазе зле помисли, прељубе, блуд, убиства, крађе, лакомости, пакости, лукавство, разврат, зло око, хула на Бога, гордост, безумље. Сва ова зла из-

³¹ „И шта год заштете (од Оца) у име моје, то ћу учинити, да се прослави Отац у Сину. И ако шта заштете у моје име, ја ћу учинити” (Јн 14, 13–14).

³² „Све што се у Савином животу догодило такође је у знаку молитве: светогорске, хиландарске, студеничке, карејске, жичке [...] Њу, говорећи о Савином ддењу и молитвама, најбоље дефинише његов ученик Доментијан, за кога је она 'усхођење ка вишем боговиђењу'. Дефиниција хиландарског јеромонаха Доментијана као да сажима светоотачка мишљења која се свде на поимање по којем је молитва умно усхођење срца к Богу” (Бојовић, 2002, стр. 6).

нутра излазе и погане човека” (Мк 7, 21–23). Зато приближавање Свевишњем пресупонира милост у срцу и то ону милост сродну Створитељевој (Лк 6, 36) и захтева уподобљавање узору: „Да будете синови Оца свога који је на небесима; јер Он својим сунцем обасјава и зле и добре; и даје кишу и праведнима и неправеднима” (Мт 5, 45).

Божијом вољом осмишљен сусрет са светогорским монасима који одређују животни пут Светога Саве, Доментијан рационализује дојом њосланим ѿласом од Свеише Горе и ѡресвешие Бојородице, а такво препознавање Божијих знакова од младог Растка Немањића употпуњено је молитвом Богородици³³ да му олакша пут ка светлости Божијој и Божијем спознању, ради испуњења задате мисије *да ѡсѡане узор ошчасѡву моме и свима који ѿа љубе* (Доментијан, 1988, стр. 58). Његово препознавање Хиландара као свог дома и осећање припадности свету оних који су посвећени подвигу скромности, молитве и безлобља такође прати молитва у којој Сава исказује своје сагласје са Богом, и молећи за милост просвећења душе и тела изговара речи блискости са јеванђелским учењем: *и научи ме оѡравдањима ѡвојима, да сачувам речи ѡвоје и живећу у векове*³⁴ (Доментијан, 1988, стр. 59).

Замонашени син владара молитвом тежи ка снази која је у стању да издржи јарам пута који је својом вољом из љубави према Богу изабрао, желећи живот саздан ѡ речи **јеванђеља**, а молитве које прате опис прве фазе монашког живота Светог Саве (*И ѡако ѡредиваше у свештим молиѡвама ѡрејододијем и ѡравдом, хвалећи Боја и славећи ѿа ѡдобожношћу и са чистѡиѡм и са ѡрмноѡим ѡслушањем*, Доментијан, 1988, стр. 63) сродне су речима које Захарија, отац Јованов изговара у благослову на дан синовљевог обрезања када прориче да ће бити „пророк Вишњега”: „Да даш познање спасења народу његову за опроштење греха њихових, ради срдачне милости Бога нашега, којом нас је походио Исток с висине; да обасја оне који седе у тами и сени смрти; да управи ноге наше на пут мира”³⁵ (Лк 1, 78–79).

³³ Житијни текст обилује молитвама упућеним Богородици, којој је посвећена и задужбина Немањића на Хиландару, а дом мајке сина Божијег прераста у место духовног склоништа, духовног изворишта и исходишта православног народа Савиног.

³⁴ Ове речи су у јасном сагласју речи Исуса Христа који својим ученицима говори: „Заиста, заиста вам кажем: Ко моју реч слуша и верује Ономе који ме је послао, има живот вечни, и не долази на суд, него је прешао из смрти у живот” (Јн 5, 24).

Пут ка Богу кроз молитву је пут који у Доментијановом тексту предусловљава очеву (Немањину) блискост са Логосом, кроз речи сина Саве: *Да, ѿоме нам ѿриличи увек молиши се свим срцем и душом* (Доментијан, 1988, стр. 73), као што о снази молитве говори *Јеванђеље ѿо Маѿеју*: „Иштите и даће вам се; тражите, и наћи ћете; куцајте, и отвориће вам се” (Мт 7, 7). Молитва је пут ка душевном спокоју (Мт 11, 29), свакојакој врсти весеља и радости блиске оној анђеоској која произлази из свести верујућег човека да га после тешкоће подвига и невоље искушења којима нечастиви покушава да наруши човеково зближавање са свевишњим чека „велика плата на небесима” (Мт 5, 12).

Молитвену доктрину, као базични чин приближавања вечном, као предворје царства небеског, *јер ѿо је ѿрво и ѿоследње дело: не ѿресѿана и доѿоуѿодна мољења и молишве ка Боју* (Доментијан, 1988, стр. 186) Свети Сава истиче у „Другој студеничкој беседи”, жичкој „Поуци ученицима”. Да бисмо говорили о снази молитве Светога Саве, треба се осврнути на део рада насловљен „О чудима” – описи свих тих чуда – призивање временских прилика и неприлика, исцељење болесних, преображење злих и усађивање заметка добра у њихова срца почињу описом молитве, тј. истицањем чињенице да све што ради, ради у славу Господњу, као и да се свако чудо само уз помоћ Свевишњег остварује³⁶.

Сродно јеванђелском „упутству” апостолима „Ко верује у мене, дела која ја творим и он ће творити, и већа од ових ће творити” (Јн 14, 12), свака молитва изречена у Доментијановом житију делатна је, испуњава се – било да је своје душе и блискости с Богом ради изречена, или је *лек* против зла у срцима разбојника; било да је тражење себе или читавог народа ради; било да доноси исцељење душе или тела, или је повод исказивања захвалности

³⁵ „Управи ноге моје на твој мирни пут [...] и да силом светога Духа твога просветим народ твој који је заблудео незнањем тебе, истинитога Бога, и да недостатке свога божанственог учења у моме отачаству испуниш кроз мене, слугу твога” (Доментијан, 1988, стр. 64).

³⁶ „Међу црквеним молитвама, које Сава користи различитим поводима, а о којима нас обавештавају Доментијан и Теодосије, најчешће су молитве благодарности, упокојене молитве, различити псалми и често трисвета молитва (Свети боже, Свети крепки, Свети бесмртни, помилуј нас). На другој страни, он најчешће твори и изговара, у интерпретацији његових животописаца молитве мољења и молитве благодарности, а ствара и прелазне жанрове молитву-плач, молбену посланицу и молитву-похвалу” (Бојовић, 2002, стр. 17).

Богу због пружене му могућности и одабраности за кључна дела вере у сопственом народу.

Молитве Светог Саве садрже понављање јеванђелских прича о чудесним догађајима иницираним дејственом снагом самог Сина Божијег. Тако молитва којом почиње излечење „раслабљенога” садржи понављање Исусових исцељења: *И ѿи ѿсѿоде Исусе Хрисѿе, сине Боѿа живоѿа, који живиш у висинама са јединосушним и јединородним ѿи оцем и са свейим и добрим и живоѿворећим ѿи духом, који си у сѿарини речју ѿодиѿао раслабљеноѿа који лежи на одру, и сина удовичина ношена на ѿѿред, и који си ѿрокажене речју очистиѿо, и који сѿрашним и свемоѿћим и милосрдним ѿласом чеѿворогневноѿа Лазара исѿрѿо из чељушѿи ага*³⁷ (Доментијан, 1988, стр. 129).

Иако су чудеса која чини Свети Сава равна оним које је чинио Исус Христос, то не бива само прочит повод да животописац велича Савин лик – заправо је неизмерна величина Светога у његовој „одабраности” од стране Логоса који је у њему видео „човека по својој мери”, те су сва његова дејства с Божијом вољом остварена, а он медијум који уз помоћ свете силе центра универзума чини да свет по коме ходају он и његов народ буду оплемењени јеванђелским учењем и спознањем Бога: *А овај доѿољубиви, доѿочасѿиви саѿресѿолник своѿа оѿчасѿива ѿ ѿредану очевом, васѿиѿан у доброј вери, и савршен у ѿбожностѿи, никада се није уздао у своју силу но у силу Боѿа оѿчаскоѿа, коме исѿрва би ѿредан од свейѿи оца своѿа* (Доментијан, 1988, стр. 125).

И овај наративни манир средњовековног животописа има за циљ карактеризацију свог главног јунака, чему је, типски, све подређено.

„Код светог Симеона Новог Богослова сведочанство ефективности молитве је дожанствена светлост и духовна наслада које испуњавају душу онога који се моли [...] Поред тога, свети оци су сматрали да је неопходна компонената молитве и дар суза, који су поседовали само највећи подвижници и молитвеници, а молитвени живот [...] крунише се созерцањем неисказивих дожанских тајни и вечним блаженством” (Бојовић, 2002, стр. 8),

те будући да је током описа молитвених стања Светом Сави приписано све од набројаних предуслова, тај начин приступа молитви говори о свеукупности (неодвојивог заједништва) претходно

³⁷ Јеванђеоске приче о Христовим чудима: о оздрављењу узетог (Матеј 9, 1–8; Марко 2, 3–12; Лука 5: 17–26), о ускрсавању сина удовичина (Лука 7, 11–15), о очишћењу губаваца (Матеј 8, 1–4; Марко 1, 40–45; Лука 5, 12–16), о ускрсавању четвородневног Лазара (Јн 11, 1–44).

акцентованих тема – љубави Божије, спремности да се посвети од Бога му задате мисије у складу са јасним законима вере.

У сагласју са наведеним и уобичајена најава смрти када земаљска природа пође ка својој мајици земљи, коју Свети јасно разазнаје, јер је духовно јак и спремно дочекује земаљску смрт, *свагда јошов на молишву у ишчекивању небесној женика*, своје последње тренутке посвећује молитви у којој, инсистирајући на очувању те добре сарадње Бога и богоугодног човека, између осталог говори: *Ка њеди придејох, и дух њвој водиће ме на земљу ѡраву; ради њвоја имена Госјоде, оживећеш ме ѡ ѡравди ѡвојој; и изведи из ѡечали души моју, и милошћу ѡвојом исцреди нецрјашеље моје, и ѡјуди све који досађују души мојој, јер сам слуја ѡвој*³⁸ (Доментијан, 1988, стр. 222).

Молитва је на тај начин и пут ка спасењу, она је начин борбе са демонима који се другачији не могу победити осим молитвом и постом (Мт 17, 21)³⁹, молитва је једини начин успостављања комуникације с Богом, па је зато у *Јеванђељу ѡ Мајеју* човек који се одрекао молитве сличан неплодном дрвету које се сече и у огањ баца (Мт 7, 19). Пратећи молитвена упутства у *Јеванђељу ѡ Мајеју*, запажамо да су оба начина (интимни: „А ти када се молиш, уђи у собу своју, и затворивши врата своја, помоли се Оцу своме који је у тајности; и Отац твој који види тајно узвратиће теби јавно” (Мт 6, 6) и саборни: „Јер где су два или три сабрана у име моје, онде сам и ја међу њима” (Мт 18, 20)) присутни у Доментијановим описима молитвеног чина Светога Саве.

О молитвама као појединачном чину подвижника већ је било речи у претходном делу овог одељка рада, док ћемо као један од примера саборности молитвеног подвига кроз литургијски чин указати само на сегмент житија који описује пренос моштију Светога Симеона у Студеницу: када се скупи и када се садрала чеда њејова и многи народ њејове ѡсјиве тада Свети Сава, ради свог народа од Бога и Светог Симеона моли за милост и благодат оваплоћену у мироточивости Светог, ради мира међу браћом, личног спасења и колективног, и учвршћивања вере код српског народа (деталније у поглављу „О чудима”, део о колективним исцељењима).

³⁸ Ова последња молитва Светога Саве пандан је молитви Исуса Христа на Маслинској гори, када пристајући на вољу Очеу, свестан близине тренутка растављања с овим светом моли се „још усрдније; а зној његов беше као капље крви које капљу на земљу” (Лк 22, 44).

³⁹ „Јер заиста вам кажем: Ако имате вере колико зрно горушично, рећи ћете гори овој: пређи одавде тамо, и пређи ће, и ништа вам неће бити немогуће. А овај се род не изгони осим молитвом и постом” (Мт 17, 20–21).

ЗАКЉУЧАК У Доментијановом животопису кључне личности немањићког доба, Саве Немањића, његов духовни лик поткрепљен је приповестима које, као у опису живота Исуса Христа говоре о карактеру житијног јунака на посредан начин. Представљен је као личност од Бога послата да испуни Христово Јеванђеље и да *приведе Господу савршен народ*⁴⁰ (Доментијан, 1988, стр. 215) и *најоји сваком добром вером своје ошчасиво које је од почейка било жедно истинишюа њића, Христиа истинишюа, Боја нашеја* (Доментијан, 1988, стр. 212).

Пратећи изградњу карактера Светога Саве у Доментијановом житију, фокусирали смо се на неколико тематских подручја од којих свако проистиче из новозаветних јеванђелских постулата. Запазили смо све врсте коришћења библијског текста о коме говори Радмила Маринковић – цитат аутентизације ради, ради богаћења израза или исказа самог јунака (овога пута пратећи само Нови завет), али акценат у овом раду је инсистирање на суштинским постулатима Христовог учења, без узимања за критеријум чињенице да ли је реч о јасном цитату, неозначеном цитату или само алузији на одређено место из текстова јеванђелских.

Пратећи такав правац читања житија, запазили смо да Доментијан свог Светог Саву, сродно опису живота Исуса Христа, од рођења опредељује божијим знамењем, те пратећи свој интимни списатељски импулс и божанско надахнуће житијног писца, инсистира на следу унапред зацртаног пута Светога, пута с одређеном мисијом и очекиваним крајем. У Доментијановој интерпретацији живота Светог, све препреке које су могле отежати такво стремљење, превазиђене су описом каквог чуда и Божијим промислом којим обожене људе, своје изасланике на земљи, награђује за њихову љубав према Богу.

Правовременим акцентовањем љубави којом се додирују Бог, Син Божији и његов одабраник, човек по вољи Божијој – Свети Сава – као и свеколики народ који се по *промислу* Божијем (Доментијановој перцепцији истог) сусрео са овом светошћу, такође сведочи Христово учење засновано на таквој врсти комуникације: „Ко има заповести моје и држи их, то је онај који ме љуби, а који

⁴⁰ „Доментијан недвосмислено истиче да је Свети Сава 'спремιο Господу савршен народ' као што је то учинио Христос (види Лука 1, 77). Једне учинио светитељима и учитељима, друге је научио богољубљу, а треће правOVERЈУ” (Бојовић, 2007, стр. 99 –100).

мене љуби, тога ће љубити Отац мој; и ја ћу га љубити и јавићу му се сам” (Јн 14, 2).

Пут ка човековом обожењу води кроз молитву, а молитва Светога у Доментијановом животопису јесте не само лични чин усавршавања, већ је то молитва чија се снага попут молитви Исусових, богоугодно простира на читав Савин народ: „Не молим пак само за њих [апостоле] него и оне који због речи њихове поверују у мене. Да сви једно буду, као Ти, Оче, што си у мени и ја у Теби, да и они у нама једно буду да свет верује да си ме Ти послао” (Јн 17, 20–22).

Након свега можемо закључити да, иако Доментијанов текст, сходно поетици епохе из које потиче, обилује библијским цитатима и алузијама, и садржи обиље псаламских навода, као узор и повод монаху и писцу, Савином ученику Доментијану, опис живота Исуса Христа јесте базичан архитектонски текст који инкорпорира у градњу једне од најзначајнијих личности српске историје и духовности, сходно томе и једне од најважнијих ликова старе српске књижевности. Доментијан је овим својим житијем, не само одабраним цитатима, већ и избором прича (као што и сам Исус „говори у причама”), и јасним истицањем кључних постулата православља, уобличио лик светитеља посвећеног сопственом народу и његовом приближавању правој вери.

-
- ЛИТЕРАТУРА   Атанасије, Е. (2004). *Бојословље Свејџоја Саве*. Врњачка Бања: Братство Св. Симеона Мироточивог.
- Богдановић, Д. (1980). *Историја старе српске књижевности*. Београд: СКЗ.
- Богдановић, Д. (1997). *Студије из српске средњовековне књижевности*. Београд: СКЗ.
- Бојовић, Д. (2009). *Тријеза премудрости*. Београд: Друштво Рашка школа. Ниш: Центар за црквене студије.
- Бојовић, Д. (2002). *Молишве Свејџоја Саве*. Ниш: Центар за црквене студије; Филозофски факултет у Приштини.
- Булгаков, С. (2011). *О јеванђелским чудима*. Београд: Логос.
- Деретић, Ј. (2000). *Епиге из старе српске књижевности*. Нови Сад: Светови.
- Доментијан (1988). *Живот Свејџоја Саве и Живот Свејџоја Симеона*. Београд: Просвета, СКЗ.
- Јухас, Г. Љ. (1997). „Библијске паралеле у функцији грађења јунака у Доментијановом *Живоју Свејџоја Саве*”. *Српска књижевност и Свејџојство*, Београд, стр. 51–60.

Кашанин, М. (1990). *Српска књижевност у средњем веку*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Маринковић, Р. (1997). „Улога Светог писма у организовању српског средњовековног текста”. *Српска књижевност и Светио њисмо*, Београд, стр. 5–12.

Наумов, А. (2009). *Сѣтаро и ново, сѣудије о књижевности љ православних Словена*. Ниш: Центар за црквене студије.

Радојчић, С. (1988). „Лик Светог Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве”. У: Доментијан, *Животѣ Светиоѣа Саве и Живоѣ Светиоѣа Симеона*. Београд: Просвета, Српска књижевна задруга.

Свето писмо (2008). *Светио њисмо. Нови завей, у љреводу Вука Караѣића и Светиоѣ архијерејскоѣ синода, љо исѣравкама и љреводима Светиоѣ Владике Николаја*. Шабац: Глас цркве.

Станојевић, С. и Глумац, Д. (1932). *Светио њисмо у нашим сѣтарим сѣоменицима*. Београд: Српска краљева академија.

Јустин Ђелијски (1925). Новозаветно учење о љубави, (непагинирано). Преузето са <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Knjige/AvvaJustin/NovozavetnoUcenjeLjubav.htm>.

СНЕЖАНА Ј. МИЛОЕВИЧ
УНИВЕРСИТЕТ В НИШЕ
ФАКУЛТЕТ ФИЛОСОФИИ

РЕЗЮМЕ

ЕВАНГЕЛИЕ В *ЖИТИИ СВЯТОГО САВВЫ ДОМЕНТИАНА*

Целью данной работы является изучение присутствия и функции евангельских историй в структуре главного персонажа *Жития святоїо Саввы* Доментиана. Мы взяли во внимание четыре канонических Евангелия (от Матфея, Марка, Луки и Иоанна). Следуя тексту жития, цитатам из Евангелия, намёкам на описание жизни Иисуса Христа, а также и самому средневековому клише повествования о святом, мы отметили несколько ключевых элементов создания житийного персонажа Саввы: жизнь святого Саввы, как выполнение пророчества, силу чуда в христианском учении, также и апологетскую функцию первого сербского архиепископа, с акцентом на молитву и любовь как основные элементы связи между Богом и человеком. Это житие Доментиана, в соответствии с поэтикой эпохи к которой принадлежит, изобилует цитатами из Священного Писания, и описание жизни Иисуса Христа, будучи образцом и поводом монаху и писателю Доментиану, ученику Саввы, является основным архитектуром, с помощью которого он описывает одну из самых значительных личностей сербской истории и духовности, следовательно, и одного из самых важных персонажей старой сербской литературы – Растка Неманича. Доментиан этим своим житием, не только выданными цитатами, но и выданными рассказами (так как и сам Иисус Христос „говорит в рассказах"), также и чётким подчеркиванием ключевых законов веры, сформировал образ святого, посвященного не только собственному духовному росту, но и своему народу, которого он хотел привести к истинной вере.

Ключевые слова: святой Савва, Евангелие, молитва, любовь, апологетика, непрерывность.